

UOT 81 41;801.7

FİRUDİN RZAYEV

ZƏNGİ QƏDİM TÜRK TANRI ADININ NAXÇIVAN ƏRAZİSİ
TOPONİMLƏRİNDƏ İZLƏRİ

Məqalədə əski türk mifik təfəkküründə xüsusi yeri olan Zəngi qədim tanrı adının Naxçıvan ərazisi toponimlərindəki izlərindən bəhs olunur. Yazılarda adı keçən Zəngi tanrısının tarixi m.ö. I minilliyə söykənməklə, ərazi toponimik adlarında günümüzə qədər qalmışdır. Bu qədim mifin Naxçıvanla bağlılığı indiyədək Azərbaycan və türk alimləri tərəfindən tədqiqi və adların izahı verilməmişdir. Məqalədə qədim Naxçıvan ərazisi toponimlərinin oykonim, oronim və hidronimlərində bu tanrı adı faktlar əsasında təsdiq edilir.

Tədqiqatda Naxçıvan coğrafi arealında bu miflə bağlı toponimlərin etimoloji izahları verilir. Zəngi tanrı adının prototürklərlə bağlı adlarda qalması bu mifik inancın qədimliyini sübut edir. Azərbaycan, Naxçıvan, Sibir, Avar və digər türklərdə bu adın yeri məqalədə elmi faktlarla əsaslandırılır.

Açar sözlər: *Zəngi, Azərbaycan, Naxçıvan, Sibir, Avar, oykonim, oronim, hidronim.*

Naxçıvan ərazilərində məskunlaşması tarixi m.ö. I minilliyin əvvəllərinə aid olub, antik tarixçilərin əsərlərində yer alan və bu ərazi əhalisinin etnogenezində xüsusi yeri olmuş tayfalardan biri də, sak türklərinin varisi Zəngi türk tayfaları olmuşdur. Bu qədim ərazidə tayfaların adı ilə bağlı xeyli sayda toponimlərə rast gəlirik ki, bu adlarda onların adları və mifik inancları da yaşamaqdadır. Zəngilərin Sak tayfaları ilə birgə Araz axarları, Urmiya hövzəsi və Göyçə, Van gölləri arasında məskun olduqlarına dair biz xeyli tarixi məlumatlarla rastlaşırıq (15, s. 111).

Bildiyimiz kimi hər hansı bir xalqın etnik qrup şəklindən bir xalq kimi formalaşması tarixi minilliklərin siyasi prosesi olmuş, bu formalaşmada mifik təfəkkür amilləri, əsasən ətraf aləmi, təbiətdə baş verən hadisələri dərk etmə fəvqündə meydana çıxmışdır. Təbii ki, bu amillərə uyğun “xeyir” və “şər” istiqamətli miflər onların adət-ənənələrinə təsir etmiş, bir xalq şəklində formalaşma prosesində də bu mifləri özlərində yaşatmış, öz inanc və adətləri ilə başqa xalqlardan fərqlənmişlər.

İstər mifologiyaya, istərsə də toponimikaya dair yazılarda biz Zəngi tayfalarının mifi ilə bağlı hər hansı bir məlumata rast gəlmirik. Azərbaycan xalqının etnogenezi məsələsinə toxunan Q.Qeybullayev prototürk tayfaları ilə bağlı xeyli məsələlərə toxunmaqla Zəngəzur, Zandqdağ, Zunud etnotoponimlərinin adını çəkəndə, bu adların mənalarına və buradakı mifə toxunmamışdır. Eyni hala biz Zəngi tayfaları ilə bağlı, Y.Yusifov, T.Əhmədov və b. tədqiqatçıların yazılarında da təsadüf edirik ki, burada da Zəngi tayfa adının mənası və mifi məsələlərinə diqqət yetirilməmişdir (12, s. 98, 141, 473). F.Ağasıoğlu isə öz araşdırmalarında Zəngi tayfalarının Arazdan aşağı, Urmiya gölündən qərbdə Sanqbuti adda ayrıca ölkəsinin olduğunu yazır. O, bu tayfa adı ilə bağlı Maku və İrəvan ərazilərində Zəngi-Nur, Zəngi çay adlarını və Tiqlatpalsar yazılarında onların adlarının Sanqilli-Zəngi şəklində çəkildiyini göstərir (4, s. 68-69).

Qeyd edək ki, bu istiqamətdə məlumat Y.Yusifovun da yazılarında qeydə alınır. O, Zəngi tayfalarının bir qisminin Siciliya adasına köçməsi məcburiyyətindən, bunun mənbələrdə Assur çarı Tiqlatpalasarin siyasi dövründə (m.ö.735-ci ildə) baş verdiyindən bəhs etməklə, assurların Urmiya gölü hövzəsini işğal etdikləri, sonra Tiqlatpalasarin bu ərazidəki kuti, budi, illili,

sangilli-Zəngi və s. yerli tayfaları məskun olduqları ərazilərdən başqa ərazilərə qovub, o ərazilərə digər tayfalar yerləşdirdiyinə geniş məlumat verir (17, s. 265).

Biz bəzi mənbələrdə m.ö. III minilliyin II yarısında Urmiyanın qərb və cənub qərb sahillərində Quti tayfa ittifaqının bir dövlət kimi formalaşdığı, şumerlərlə ittifaqa qoşulduğu və akkadların işğalı əleyhinə birləşdiklərini görürük. Burada Quti dövlətində ittifaqda olan subartu, türükki, kuman, bars, böri, qarqar, asər-azər tayfaları ilə yanaşı Zəngi tayfalarının da adı çəkilir. Quti dövlətinin 91 il 40 gün yaşadığı paytaxtının isə Kərkük olduğu göstərilir (16, s. 185-186).

Qeyd edək ki, Herodotun “Tarix” kitabında da xeyli sayda tayfa adları ilə yanaşı Zəngi tayfalarının “Zanqlı” adı ilə Siciliya adasında yaşadıkları haqda məlumata rast gəlirik. Müəllif, onların Zanqlay adda şəhərinin (müasir Messin) olduğunu və burada yaşadıklarını, zəngilərin Daranın təzyiqi ilə bu adalara m.ö. VI əsr Midiyadan köçdüklərini qeyd edir (10, VI 22-24). İ.M.Dyakonov isə öz yazılarında Zəngi tayfalarını Herodotun göstərdiyi tarixdən əvvəl apararaq, m.ö. VIII əsrdə zəngiləri Urmiya ətrafında məskun olan xalqlar kimi təqdim edir (5, s. 197-201).

“Böyük Sovet Ensiklopediyası” kitabının “Tamirranın qeydləri” bölməsində biz Qafqazın cənubundan Kamışlara qədər olan ərazinin Zəngi adlandığına və onların Saka (Şaxa) tayfaları kimi göstərildiyi haqda məlumatlara təsadüf edirik (3, s. 113). Qeyd edək ki, Zəngilərin Sak varisləri olması və bir çox hallarda saklar kimi göstərilməsinə dair bəzi tarixi mənbələrə rast gəlirik. İ.Əliyev bu istiqamətdən apardığı tədqiqatlarda azərbaycanlıların etnogenezində iştirakı olmuş bir qrup tayfalarla yanaşı Zəngi tayfalarının da adlarını qeyd edir. O, xalqımızın bu qədim mədəniyyətinin ilk inkişaf dövrü və formalaşması mərhələsini əski prototürklərlə bağlayaraq Azərbaycan türklərinin ümumtürk arealında baş vermiş universal səciyyəli mədəni-tarixi hadisələrin mərkəzində olduğunu, ümumtürk mədəniyyətinin formalaşmasında böyük tarixi rol oynadığını yazır. Azərbaycan türklərinin ümumtürk tarixində əsaslı şəkildə iştirakını və gücünü qeyd edən müəllif, ərazidə avtoxton – yerli sakinlər olmuş prototürk etnosları subartu, lulu, quti, turuk, kuman, az, kəngər, kassi, sak və s. tayfalarla yanaşı Zəngi tayfalarının da adını çəkir, onların m.ö. minilliklərdə yaşadıklarını qeyd etsə də, dəqiq tarix göstərmir (1, s. 86).

Bu cür tarixi məlumatlara biz alban tarixçisi M.Qoşun “Alban xronikası” əsərində də rast gəlirik. O, Albaniyada XII əsr siyasi hadisələri ilə bağlı məlumatlarında Naxçıvana aid Araz, Xalinjakar (Əlincə) adları ilə bərabər Zəngi tayfa adı və Zəngan şəhər adlarını da göstərir. V.A.Parsamyan da XIX əsr siyasi hadisələri ilə bağlı yazılarında, 1805-ci ildə ərazilərimizə gələn ermənilərin daha çox Zəngəzur, Zəngibasar ərazilərində yerləşdirdiyini yazır (16, s. 185).

Bütün bura qədər olan məlumatlara diqqət etsək, burada Zəngi tayfa adı m.ö. III minilliyin II yarısından tarix səhnəsində türk olaraq göstərməklə bərabər, o dövr ölkə adı və toponimik adların da bəzilərinin onlarla bağlı olduğu qeyd edilmişdir. Lakin bu yazılar və tarixi qaynaq məlumatlarında biz Zəngi mifi və adın mənası haqqında hər hansı bir fikrə rast gəlmirik. Bir çox yazılarımızda biz qədim tayfaların adlanma ənənəsində mifik dünyagörüşün, tanrı mifinin tayfa adlarında təkrarına və adların adlanması nominasiyasında əsas amil olaraq bu miflərin xüsusi yer aldığına tarixi faktlar göstərmişik (15, s. 19). Əgər Şumer mifi və adlar sisteminə diqqət etsək xeyli **An/Anu, Nisir, Şar, Kiur, Sax** kimi tanrı və yer adlarına rast gəlirik ki, bu adların bir qismi Naxçıvan ərazisi toponimlərində, Gəmiqaya ətrafı adlar sisteminə Nəsirvaz, Sax, Şərur, Şurut, Qudu, Bilbil, İrni, Sari, Kırna kimi məntəqə, dağ, yurd

adlarında təkrarlanır (yenə orada, s. 16). Qədim mənbələrə müqayisəli nəzər saldıqda, biz Naxçıvan ərazisinin və buradakı qədim etnogenezin və mifin Dəclə, Fərat çayları arasına və ətrafında yerləşən əski Şumer, Akkad, Assur, Hett və s. dövlətlərin mədəniyyəti, prototayfaları və mifi ilə də sıx bağlı olduğunu görürük (17, s. 397-404). Bu bir daha ərazinin qədim bir diyar olduğunu, buradakı mədəniyyət, etnogenez və qədim mifin m.ö. minilliklərə aidliyini sübut edən danılmaz tarixi faktlardır.

Bəs bu qədim mənbələrdə yer alan Zəngi tayfa mifi hansı faktlara söykənir və bu adın etimoloji mənası nə ilə bağlıdır?

Biz qaynaqlara diqqət etdikdə, K.Gəncəlinin “Alban tarixi” kitabında maraqlı və elmi əhəmiyyətli bir tarixi faktla rastlaşırıq. O, XI-əsr Zəngəzur bölgəsi ərazilərinin Zəngi tayfaların aid olduğunu, Muş, Əlincə, Zəngəzur və s. bölgələrdə də Zəngi tayfalarının yaşadığını, Zəngilanın (kitabda Zəngian) böyük şəhər olduğunu göstərir. Bununla bərabər Zəngi tayfaları arasında onlara mənsub miflə bağlı digər bir fakt haqqında da məlumat verir. Burada müəllif Zəngilan şəhərində böyük bir **Zəngi Tanrı-Tanrı abidəsi** olduğunu da göstərməklə bu abidənin ərazi tayfalarının müqəddəs yeri olduğunu yazır (8, s. 27, 80, 215, 224). Məntiqi nəticə bu ərazilərdə məskun olan zəngilərin Zəngi mifini də özləri ilə yaşatdığını tam olaraq sübut edir. Bu tarixi faktlar isə bir daha ermənilərin ərazi iddialarının əsassız olduğuna danılmaz sübutlardır.

Biz bu istiqamətdə şimal bölgələrində yaşayan tayfalar arasında da Zəngi mifinin mövcud olması faktları ilə qarşılaşırıq. Mənbələrdə Qərbi Sibir türklərində də **Zəngi** tayfa adı qeyd olunur və Qərbi Sibir tatarları – türklərində **Sanqi baba-Zəngi baba**, **Paşa Ana** adları Tanrı adları kimi təqdim edilir. Onlar bu tayfalara xeyir gətirən tanrılardan biridir. Bu mifik inanc həm də özbəklərdə təkrarlanır. Lakin avar türklərində və leglərdə bu Tanrı **Zalzanaqiy** adı ilə şəxər tanrısıdır və onun gəlişi ərazidə müharibələrə, aclığa, xəstəliklərə yol açır (13, s. 22, 456).

Bütün bu tarixi məlumatlara və tədqiqatların nəticələrinə istinadən qeyd edə bilərik ki, Zəngi tayfaları ilə bağlı bu mif III minilliyin sonu, II minilliyin əvvəllərindən tarix səhnəsində olmuş protoazərbaycanlılara aid tayfa və mif olmuşdur. Bu türk **Zuən-İşiq Tanrısı** mifi **Züənqi-Zəngi** şəklində Zəngi tayfa adına (müasir dövrə Tanrıverdi, Allahqulu, Xudakərim və s. tayfa adları kimi-F.R.) keçmişdir. Mənbələr qədim Kassi türklərində **Cax-Sanq (Suriaas) Günəş** tanrısıdır və onlar öz varisləri Sak türklərinə bu tanrı adını vemişlər (5, s. 130-131). Biz Kassi türklərində **Zuən-İşiq tanrısının** da mövcud olduğunu görürük. Kassi varisləri saklar öz varisləri olan **Zəngi** türklərini məhz bu tanrı adı ilə adlandırmışlar ki, burada adı **Zuənqi** kimi yer almaqla, **Zuən** tanrının adını bildirmiş ki/ku-“şanlı, şöhrətli” türk sözü isə tayfa adını “Şöhrətli Zuən” mənasında izah etmişdir. Sonrakı dövrlər **uə** sait səslərinin bir-birini sıxışdırması ilə **-u** saiti düşmüş, ad **Zəngi** şəklində mənbələrə daxil edilmişdir. Qeyd edək ki, kaslar şumerləri işğal etdikdən sonra beş yüz il ərazini idarə edərkən **Zuən** mifik inancını həm də Şumer mifində yer almışdır ki, bu mif məhz prototürk kassilərdən şumer türk mifinə eyni mənada adlanmışdır (11, s. 51, 62; 15, s. 248-249).

Ümumilikdə, Zəngi tayfalarının əsasən məskun olduqları ərazilər bu tarixi məlumatlarda onların ana yurd olaraq Urmiya sahilləri Araz boyu axarları, Muş, Əlincə, Zəngəzur və s. bölgələrdən Van gölünə qədər olan əraziləri əhatə edirdi ki, bu ərazilər də qədim Naxər-Naxçıvan ölkəsi əraziləri idi. Daha sonra onlar da digər türklər kimi şimala doğru yayılaraq Kiçik Asiya, Don çayı, Qara dəniz və Qafqaz dağlarına qədərki ərazilərdə müəyyən qruplar kimi məskunlaşmış, toponimik adlarda öz izlərini və daşıdıqları mifik inancını miras qoymuşlar.

Azərbaycan, eləcə də onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan Naxçıvan ərazisində Zəngi tayfaları ilə bağlı məntəqə qəsəbə adlarına biz XI-XVI əsrlər K.Gəncəli, H.Qəzvini, F.Xunci və b. müəlliflərin yazılarında, eləcə də qaynaq və arxiv materiallarında rast gəlirik. Burada Zənqian-Zəngilan, Zənqiyan, Zəncan (6, s. 21-25), digər mənbələrdə bütöv Azərbaycan ərazisində isə Zəncan, Zəngilan, Zəngəzur, Zəngələ, Zəngənə, Zəngibasar, Zəngişanı kimi xeyli sayda təkcə məntəqə adı bu tayfa adının izlərini daşımaqdadır (2, s. 47-48). Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, istər Naxçıvan ərazisindəki Qızılvəngdə, istərsə də Zəngilan şəhəri ətrafında aparılmış arxeoloji tədqiqatlardan əldə olunan mədəniyyət nümunələri də sak və zəngilərə aid olmaqla m.ö. II minilliyin əvvəllərinə aid edilir (14, s. 389; 16, s. 157-158). Bu tarixi faktlar bir daha tarixi köçlərin ilkin olaraq cənubdan şimala doğru olduğunu tam olaraq sübut edir (-F.R.).

Naxçıvan ərazisindəki bu adlarla bağlı etnooykonimlərdəki qədim türk dili elementləri də bu tayfaların göstərilən tayfalarla ittifaqda eyni mifik təfəkkürə və adət ənənəyə mənsub olduqlarını sübut edir ki, onların etimoloji mənalarına diqqət etməyi elmi cəhətdən əhəmiyyətli hesab edirik.

1590-cı ilə aid sənədlərdə birbaşa **Zəngi** tayfasının adından yaranan oykonimlərdən **Zəngi**, **Səng/Zəng** - “Şöhrətli Zuən” (burada -i saiti düşmüşdür), **Zəngür** - “Zəngilərin qurduğu yurd”, **Zəngiyan** - “Zəngilərə məxsus yurd”, **Zəngbi** - “Zəngi bəyi”, **Zəngirli** - “Zəngi əri” (-li sonadan əlavə edilən şəkilçidir), **Zəngövut/Səngövut** - “Zəngi yurdu” mənalarında prototürk sözlərindən yaranmışdır. Bu mənbələrdə **Zəngibasar** - “Baş Zəngi ərləri”, **Zəngilər** - “Zəngilər” **Zəncan** - “Zəngilərə mənsub” (-q samiti düşmüş), **Zəngər** - “Zəngi ərləri” kimi adlara da diqqət etsək, onlar tam olaraq türk dili elementlərindən formalaşmaqla qədim türk dili sözləri ilə yaranmışlar.

Qeyd edək ki, bu məntəqə adları Naxçıvan ərazisi tərkibində olan İrəvan qəzasının, İrəvan, Şərur, Sürməli, Vədi, Qarabağ, Sisyan mahal və nahiyələrində 1590-cı ilin məlumatlarında qeydə alınır (7, s. 40, 159, 161, 166, 169, 172).

Əgər diqqət etsək, **Zəngbi** oykoniminin “Zəngi bəyi” mənalı quruluş forması və onun adlanma üslubu türk tayfaları arasında **bi/pi**-“bəy” qədim türk sözü ilə formalaşmış Su+bi-“Şu bəyi”, Kas+pi-“Kas bəyi”, Sil+bi-“Sul bəyi” kimi xeyli sayda prototürk boylarının adlanma üslubunu təkrar edir. Burada **Zəngövut/Səngövut** məntəqə adı isə, göstərilən tarixi mənbələrdə eynilə Zəngi tayfa adının “Sanqibuti” yazılışını olduğu kimi təkrarlayır.

Bu adla yaranmış tayfa adlı dağ, dərə düz-etnooronim və eyni adlı su hövzələri-hidronimlərin də quruluş forması oykonimik formalaşma üslubunu təkrar edir. Biz Naxçıvan ərazisi oronim və hidronimlərində Zəngəzur dağ silsiləsi, Zəngi dərə, Zəngi bulaq və s. bu kimi adlar tayfa adlarına rast gəlirik. Burada Zəngəzur adı isə “İşıqlı zəngi” mənasında yenə də mifik quruluşu özündə qoruyur. Ümumilikdə bütün tədqiqatçıların miflə bağlı araşdırmalarında dağların müqəddəsliyi faktlarla təsdiq olunur ki, biz bunu “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanında da izləyirik (9).

Bu adların yayım arealına gəldikdə isə Azərbaycan toponimik sistemində bu gün də Zəngil ada (Xəzər dənizində), Zəngilə kənd, Zəngi çay, Zəngidərə çayı, Zəngilan şəhər, kənd, Zəngilan çay (Həkəri çayı hövzəsi), Zəngişanı kimi xeyli dərə, təpə, bulaq və s. adlara Yardımlı, Sabirabad, Şamaxı, Zəngilan, İsmayılı və s. rayonların ərazilərində təsadüf edirik (2, s. 47-48). Bu faktlar istər bu tayfaların, istərsə də Zəngi mifinin Bütöv Azərbaycan ərazilərində geniş yayıldığını göstərir.

Tərəfimizdən ilk dəfə verilmiş bu adların etimoloji izahlarına gəldikdə isə bu mifik və

tayfa adlarını formalaşdıran **pi-**“bəy”, **vit/bat-**“ölkə, yurd”, **uru/uri-** “qurmaq, tikmək”, **ər-**“igid, kişi”, **bas-**“baş” qədim sözlər, **i≈ə, p≈b, g≈z, g≈q, z≈s** kimi türk dillərinə məxsus səsəvəzlənmələr, **-an** “mənsəblük” şəkilçisi, **-nq** qovuşuq samiti bir çox yazılarımızda da qeyd etdiyimiz kimi prototürk dillərində və türk dili sözlüklərində geniş şəkildə təkrarlanır (15, s. 452-480).

Bütün bu mənbə məlumatları, tədqiqatlardakı nəticələri müqayisəli təhlil edərək aşağıdakı elmi nəticələri qeyd edə bilərik:

1. Zəngi tayfaları m.ö. III-I minilliklərdə tarix səhnəsində olmaqla öz adlarını Zuan – Günəş tanrısı adından almışlar;
2. Zəngilər prototürklərin m.ö. III-I minilliklərdə şimala doğru tarixi köçlərində bu mifi Orta Asiya türkləri, avar və Sibir türkləri mifinə də adlatmışlar;
3. Zəngi türk-Azərbaycan tayfalarının Naxər-Naxçıvan ölkəsi (Urmiya, Van, Göyçə gölləri arası) Ana yurdu olmuş, onlar bu ərazilərdən ümumtürk arealına yayılmışlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Алиев И.Г. Очерк истории Атропатены. Баку: Азернешр, 1989, 160 с.
2. Azərbaycan SSR-nin qısa toponimlər lüğəti. Bakı: ASE Baş redaksiyası, 1986, 114 s.
3. Большая советская энциклопедия. Москва: Советская энциклопедия, 1977, 624 с.
4. Сəlilov F.A. Azər xalqı. Bakı: Çıraq, 2005, 432 s.
5. Дьяконов И.М. История Мидии от древнейших времен до конца IV в. до н.э. Москва: Наука, 1956, 485 с.
6. Əhmədov T.M. Azərbaycan toponimikasının əsasları. Bakı: Universitet nəşr., 1991, 312 s.
7. İrəvan əyalətinin icmal dəftəri. Bakı: Elm, 1996, 184 s.
8. Киракос Гандзакечи. История Армении-Албании. Пер. и комментарий Л.А.Ханларяна. Москва: Наука, 1976, 357 с.
9. Kitabı-Dədə Qorqud. Bakı: Yazıçı, 1988, 265 s.
10. Геродот. История. Пер. и примеч. Г.А. Стратановского. Ленинград: Наука, 1972, 599 с.
11. Qeybullayev Q.A. Azərbaycan türklərinin təşəkkülü tarixindən. Bakı: Azərənəşr, 1994, 278 s.
12. Гейбуллаев Г.А. К этногенезе азербайджанцев. Т. I, Баку: ЭЛМ, 1991, 548 с.
13. Мифы народов мира. Энциклопедия. Т. II, Москва: Советская энциклопедия, 1988, 719 с.
14. Musa Urud. Zəngəzur toponimləri. Bakı: Nurlar, 2013, 400 s.
15. Rzayev F.H. Naxçıvan əhalisinin etnogenezi tarixindən. I c.(m.ö.VI-III minilliklər). Bakı: ADPU nəşriyyatı., 2013, 529 s.
16. Rzayev F.H. Naxçıvan əhalisinin etnogenezi tarixindən. II c.(m.ö. II-I minilliklər). Bakı: ADPU nəşriyyatı. 2017, 588 s.
17. Yusifov Y.B. Qədim şərq tarixi. Bakı: Bakı Universitet nəşr., 1993, 496 s.

AMEA Naxçıvan Bölməsi
E-mail: firudinrzayev@gmail.com

Firudin Rzayev

TRACES OF THE NAME OF ANCIENT TURKISH GODDESS ZENGI IN TOPONYMS OF THE NAKHCHIVAN TERRITORY

The article refers to the traces of the ancient goddess Zengi, who occupies a special place in ancient Turkic mythology, in toponyms on the territory of Nakhchivan. The story of Zengi dates back to the 1st millennium

BC, and is mentioned in the inscriptions. The connection of Nakhchivan land with this myth has not yet been investigated by Azerbaijani and Turkic scholars, and the meaning of these names has not been analyzed. In the article, the name of this goddess on the territory of Nakhchivan was preserved in oikonyms, oronyms and hydronyms, which is confirmed on the basis of historical facts.

The study explains the importance of toponyms associated with this mythology in the geographical area of Nakhchivan. The existence of toponyms with the name of the goddess Zenga confirms the antiquity of this myth. The place of this name in the Turkic mythologies of Azerbaijan, Nakhchivan, Siberia is substantiated by scientific facts.

Keywords: *Zeng, Azerbaijan, Nakhchivan, Sibir, Avar, oikonym, oronym, hydronym.*

Фирудин Рзаев

**СЛЕДЫ ИМЕНИ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ БОГИНИ ЗЕНГИ В ТОПОНИМАХ
ТЕРРИТОРИИ НАХЧЫВАНА**

В статье говорится о следах древней богини Зенги, которая занимает особое место в древнетюркской мифологии, в топонимах на территории Нахчывана. История Зенги относится к I тысячелетию до н.э. и упоминается в надписях. Связь Нахчыванской земли с этим мифом до сих пор не была исследована азербайджанскими и тюркскими учеными, и не анализировалось значение этих имен. В статье имя этой богини на территории Нахчывана сохранилось в ойконимах, оронимах и гидронимах, что подтверждено на основе исторических фактов.

В исследовании объясняется значение топонимов, связанных с этой мифологией, в географическом ареале Нахчывана. Существование топонимов с именем богини Зенги подтверждает древность этого мифа. Место этого имени в тюркских мифологиях Азербайджана, Нахчывана, Сибири обосновывается научными фактами.

Ключевые слова: *Зенги, Азербайджан, Нахчыван, Сибирь, Авар, ойконим, ороним, гидроним.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi:

İlkin variant 29.10.2019

Son variant 13.01.2020